

tamboskapen, som betade fritt på skogen fram till 1940-50-talen? Naturligt har det sedan blivit för viltet att fortsätta trampa dessa stigar.

"Svartmurslinja" - ett exempel

Den kraftledningsgata som sträcker sig från norra delen av Turki gården i Seglingsberg förbi Mantmossen, Svartmuren och vidare norr ut, är ett exempel på en sträckning där många fina småbiotoper dyker upp. Arter som slätterfibbla, kattfot, låsbräken, stor blåklocka, slätterblomma, skogsvicker, tibast och nattviol står att finna längs denna sträcka. Dessa marker har också visat sig vara intressanta ur svampsynpunkt.

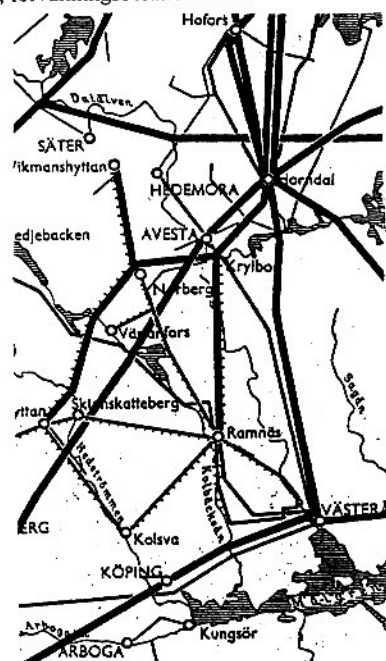
"Kraftledningsnätets- och gatornas tillkomst"

Det är inte speciellt länge sedan som dessa linjegator ("linja" på "BGK-språk") drogs fram i det svenska landskapet. I Bergslagen bildades BGK (Bergslagens gemensamma kraftförvaltning) år 1918, för att knyta samman elnätet i Bergslagen. De äldsta linjegatorna i våra trakter är från 1920-talet (se karta här intill). Norbergs- och Riddarhyttelinjerna hör till de första som byggdes. Det är i "norbergslinja" som fältgentianan och brudsporrén växer.

I BGK:s bolagsordning, som togs fram sedan styrelsen konstituerat sig 1918, stod att läsa: "Bolagets verksamhet har

till föremål, att särskilt för tillgodo-
seende av behovet av elektrisk energi
inom Bergslagen producera, inköpa
och distribuera dylik energi. Ett
huvudsyfte för verksamheten skall
därvid särskilt vara att anordna för-
bindelseledningar och samkörning
mellan delägarnas ledningsnät."

Tack riktas till Arne Eriksson, Ramnäs, för uppgifter om BGK och ledningsgator. Skrif- ter, förvaltningsberättelser etc.

KRAFTLEDNINGAR
ÅR 1943

20-50 kV 70-200 kV
Befindung Ar 1918

Tillkomna
efter år 1918

tillhöriga: _____

BGK _____

övriga _____

Karta ur skriften: AKTIEBOLAGETS
BERGSLAGENS GEMENSAMMA
KRAFTFÖRVALTNING 1918~1943 (Esselte
Sthlm 47)

Sett och hört i markerna

av Mikael Leppälampi

Det är mitt i november. Grått och disigt ute. Från mitt fönster hemma ser jag hur småfåglarna kivas om fröna från utfodringen. Enstaka bo/bergfink och koltrast finns med. Annars har nog de flesta flyttfåglarna vid det här laget nått vinterkvarteren i varmare och behagligare länder. Sommarvädret 1999 har varit stabilt och varmt. Häckningsmässigt mycket lyckat! Speciellt glädjande är alla de skogshönskullar som rapporterats in.

"Sett och hört" fortsätter där jag slutade sist, vid 1/5-99. Vid Gnien rastade 65 **gluttsnäppor** och en **dvärgmå**s (1k) 5/5. En **rördrom** hördes tuta från Västersjön 6/5 och i Östersjöns mitt låg det 2 **sjöorrar** 8/5. **Skedanden** visar tendenser att öka. 6 ex. sågs vid Lisjöängar 8/5, 8 ex. vid Högbymaden 9/6 och 20/6 6 ex. i Turkiesjön. 3 **småspovar** sträckte över Norrsjön 8/5 och vid Gnien rastade 6 ex. 11/5. Den 9/5 sjöng **trädlärkan** vid Timmermossen.

Svarttärnor har setts med 2 ex. vid Sörsjön 12/5, vid Gnien 4 ex. 27/5 och 5 ex. 7/6, samt 2 ex. över Lisjö 18/7. En **ortolansparv** sjöng från dungen vid Turkie ängar 15/5. Samma

dag fast i skymningen hördes hela 3 spelande **dubbelbeckasiner** från Säterängarna, Gnien. 16/5 fanns ett 60-tal **silvertärnor** vid Sörsjön. **Härmsångaren** sjöng med 2 ex. vid Sura kraftstation 20/5, 2 ex. vid Norrsjölunden 1/6, 2 ex. vid ishockeyhallen och 1 ex. vid Näs 5/6, 1 ex. vid Maskingatan, Sura, 6/6 samt 1 ex. vid Magforsen 4/7.

Sammanlagt 9 **näktergalar** har hörts sjunga (bl a 3 ex. vid Tippen, Sura). Den 26/5 sågs en **aftonfalk** (hane, 2k) vid Gnien. 13 ex. **rödbenor** rastade Alderudden, Sörsjön, 27/5. Ett **snatterandspår** fanns vid Högbymaden 31/5. 1/6 sjöng en **busksångare** om natten vid Lisjö bruk. Under sommaren har två **svarta rödstjärter** hörts sjunga vid Virsbo Bruk, 1 ex. vid Sura Bruk och Skogslundsskolan. 2 juni sågs 3 **årtor** (hanar) i Djupen och vid Högbymaden 4/6 6 hanar och 1 hona.

Imponerande 20 ex. **kornknarrar** har hörts i sommar runt om i kommunen, vilket är rekord! En **vaktel** hördes från gårderna söder om Västersjön. **Kattugglekullar** fanns vid Baståsen, Tippen, Värntorp och Kohagens naturreservat (Mossfallet). **Hornugglekullar** vid Framnäs, Getängen och L Brotorp. Den 2/6 rastade 3 **myrsnäppor** Högbymaden och under kvällen sjöng en **trastsångare** vid Västersjön. 3 **rosenfinkar** hördes sjunga vid sura reningsverks buskmarker 5/6. **Kärrsångaren** sjöng vid Virsbo Bruk 7/6, Magforsen 13/6 samt vid Muren, Muggbo, 14/6. **Flodsångaren** sjöng med hela 3 ex. vid Tippen-reningsverksområdet 12/6 och med vardera 1 ex. vid Kvarnfallet och Nybrobäckens utlopp 10/7.

Den 21 juni sågs en **brunand** (hane) vid Turkiesjön. Vid ridhuset i Sura fanns **mindre hackspett** med två utflugna ungar 27/6. Häckning av mindre hackspett genomfördes vid Tippen tidigare, kanske var det familjen som sågs nu vid ridhuset. Endast 2 **småfläckiga sumphöns** har hörts i sommar med 1 ex vid Lönnbrosjön 4/7 samt vid Västersjön 9/7. Den 12/7 sågs en **stenknäcksfamilj** med 3 ungar flygga ungar vid Värntorp. Tre stenknecker sågs också bland gammelfurorna vid Skogslundsskolan 4/8 samt en badande i fågelbadet hemma på Blåbärsvägen 22/8.

I mitten av juli iordningställdes delar av Högbymaden. Med en bandvagn plattades vegetationen ner för att skapa optimala näringsmöjligheter för rastande vadare. Arbetet gav genast

resultat! 21/7 kunde man se följande på maden; 2 **kustpipare**, 53 **kärnsnäppor**, 3 **spovsnäppor** och 1 **mosnäppa**. Den 30/7 stod 180 **tofsvipor** där.

Smålom har setts med 2 ungar i en tjärn strax utanför kommungränsen 24/7. I början av augusti hittade en bilist en **havsörn** som olyckligtvis fastnat i viltstängslet efter 66:an i höjd med Seglingsberg. Öرنen som var ringmärkt togs om hand av Mia Runnerus i Ulvsbomuren. Den konstaterades vara helt frisk och släpptes samma dag. Ringmärkningen berättade att det var en fem år gammal hona, märkt som bounge i nord-Uppland.

Över Gnien sträckte 7 **havstrutar** den 6/8. 24 **kustpipare** och 5 **kustsnäppor** 8/6. Den 19/8 sågs en **pilgrimsfalk** (hane), 2 **skräntärnor**, 3 **dvärgmåsar** samt rastande vid maden; 17 **större strandpipare**, 2 **spovsnäppor** och 1 **myrspov**. Två unga **tornfalkar** uppehöll sig vid Gnien 22/8 och i slutet av augusti sågs en ung **ängshök** vid Bovallen, Lisjö. Ängshök sågs också flyga över Hovmossen på eftermiddagen den 16/7. Den 3/8 hördes en nötkråka skräna vid Salsmossen.

På promenad över Bryggeriängen, Gnien, 8/9 stöttes bl a en **videsparv**, 2 **lappsparv** och 5 **rödstrupiga piplärkor**. 10/9 sträckte sammanlagt 305 **tranor** över Gnien. Pilgrimsfalk sågs återigen vid Gnien 11/9 med en ungfågel samt 20/9 med en gammal hona.

FORSÄRLA SÅGS VID SPÅNGEN, RAMNÄS.

Den 17/9 stod 31 **hägrar** på Högbymaden. Det rapporteras om rikligt med **spurvuggla** från skogarna i höst. En

vitkindad gås fanns med bland kanadagäss vid Gnien den 18/9. Den sågs åter på Storängen 1/10. Två unga och en nästan gammal **havsörn** sågs samtidigt vid Östersjön den 19/9.

Vid Högbymaden kvällen 21/9 fick Roland Waara och undertecknad gnugga ögonen åtskilliga gånger. Nere på vallen stod då en stor kolsvart **vildsvinsgalt** på minst 150 kg! Galten som hade kommit norrifrån, fortsatte i rasande fart över gårdet förbi oss upp mot Högbyn så jorden yrde i luften. Den 23/9 sträckte ett 60-tal **stjärtänder** över Stormossen. Vid Högbymaden 24/9 rastade 76 **kärnsnäppor** och vid Glåpen sågs 110 **bläsand** 25/9. En **lappuggla** sågs i virsbo-skogarna 29/9 som också var en bra sträckdag för rovfågel. Vid Gnien

räknades bl a in 142 **ormvråkar**, 12 **fjällvråkar**, 4 **tornfalkar**, 5 **stenfalkar**, 1 **silltrut**, 1 **lappsparv** och 129 **tranor**. 3/10 räknades 45 sträckande **ormvråk** och 3 **spetsbergsgäss** vid samma lokal. 4/10 fanns fortfarande 29 **kärnsnäppa**, 2 **kustpipare** och en **småsnäppa** kvar vid Högbymaden. **Blå kärnhök** 4 ex. sågs sträcka. Bland 56 **bläsänder** sågs också en **bergand** och en **skedand** där. Två **forsärlor** sågs 4/10 trippa omkring nere vid Spångenforsarna, Ramnäs. Den 5/10 slog **duvhöken** en **kricka** vid Högbymaden.

Höstens första **gråspett** dök upp vid Åliden i Ramnäs 10 oktober. Gråspett rapporteras också från Klingbo 16/10 och från Rövallsmossen 30/10. En ung **kungsörn** sträckte över Klingbo 14/10 och över Rövallsmossen 30/10. Slutligen en uppmaning! Håll utkik efter **hökuggla** i vinter, flera har setts i södra Sverige under hösten.

Svampgruppen på inventeringsläger i avfolkad finnbygd

En regnig och kulen kväll i början på oktober 1999 drog vi i Svampgruppen, Lars, Josef och Tom, iväg mot Malingsbo-Klotenområdet, Bergslagens välkända fritidsland. Vi hade för avsikt att inventera svamp i detta gränsland mellan Västmanland, Närke och Dalarna. Vårt läger hade som utgångspunkt den fina Sandsjöstugan, som vi förärats att inkvartera av STF Aroskretsen, som arrenderar stugan sedan 1986 och driver den som friluftsgård.

Inledningsvis ges en kort historik om bygden innan vi avslutningsvis rapporterar från svampmarkernas tilldragelser.

Sandsjöstugan, som egentligen heter Sandsjön Östra, ligger centralt mellan de tre sjöarna Stora Avlängen, Norra Bredsjön och Stora Sandsjön, i en bygd som numera är totalt avfolkad. Det är ett f d hemman med anor från tidigt 1600-tal.

Det var först under 1600-talet som detta folktomma skog- och vattenland började bosättas av finnar. Svenska staten såg en möjlighet att dra nytta av hittills outnyttjade skogsarealer genom

att uppmuntra finska svedjebönder att slå sig ned där. Finnar invandrade till Malingsbo-Klotenområdet som dess första nybyggare.

Mycket snart kolliderade finnarnas svedjebruk med bergsbrukets intressen. Svedjandet förbjöds, och finnarna fick livnära sig av kolning, körning och annat bergsbruksanknutet arbete. Eftersom skogen kring Bergslagens gruvor och hyttor började ta slut, uppmuntrade staten företagare att starta hyttor och stångjärnshammare i områden som saknade järnmalm, men som hade god tillgång på skog och vattenkraft. Detta leder till, att även Malingsbo-Klotenområdet exploateras. 1632 startade hyttan i Malingsbo och mot slutet av 1600-talet följer Klotens Bruk, stångjärnssmedjan i Nyfors, Korslångssmedjan och Bredsjöhyttan. Runt dessa industrier byggs bostäder, gårdar och torp, vars invånare direkt eller indirekt hade sin huvudsakliga utkomst av järnhanteringen. Bara inom ett område på 25 km², där vi nu befinner oss i centrum, fanns som mest - strax efter 1850 - 27 ställen med tillsammans närmare 300 invånare.

Vid slutet av 1800-talet drabbas också denna del av Bergslagen av bruksdöden. Och med den följde efter hand bygdens avfolkning.

Spår efter "bergsmän och kolare"

Det här blev en hel del historieberättande, men med denna kännedom om områdets "kulturhistoria" fick våra vandringar i området en ökad dimension. Och visst såg vi tecken på tidigare liv och leverne i denna, numera totalt avfolkade bygd. Det finns mängder av kolbottnar, igenvuxna åkrar, rester av små vattenkvarnar, övervuxna husgrunder etc etc. Nåväl, en del torp finns kvar, vilka numera nyttjas som fritidsbostäder, så helt livlös är inte trakten.

Mest trattkantareller

Vi hade förhoppningar om bättre svampstillgång här än hemmavid, men kunde snart konstatera att det var inte mycket bättre i dessa trakter. Kanske hade "trattisen" gått till bättre, men för övrigt hade torkan gjort sitt även i denna region.

Holmsjön runt

Första dagen var regnig och blåsig, så regnkläder och paraplyer kom väl till pass. Vi körde söderut ca 5 km för att påbörja en vandring runt Holmsjön på 350 m höjd över havet. Ett hygge fick snabbt avverkas innan vi kom in i mycket fin äldre barrskog på Bro-mossberget. Bitvis fanns rikligt med död ved och vi fann bl a stjärntagging på granlåga. En art som senare under vandringen även hittas på asp och björk i en spännande blockig ravin. På ett ställe hittar vi mäktiga stenmurar som visade sig vara en gammal fågata.

Några märkvärdigare svamparter dök annars inte upp under denna blöta vandring, nämnas kan stjärnrödhat-

ting, stubbmusseron och lukttöfs-skivling. Vi följde sedan Svartbergets västsluttning norr ut och hittar olivslöjskivling i en mosse, stinkspindling och på en väg vid Holmsjön växte brunskål.

Fint fynd på kolarkojan

Sent på eftermiddagen exkurerade vi i Sandsjöstugans närmaste omgivning-ar. Ett fint *Cortinarius*-fynd gjordes, nämligen grönköttig spindling *C malicorius*, som växte i bar jord på den av STF-kretsen byggda kolarkojan.

Det var en härlig känsla på kvällen när vi väl fått eld i vedspisen och ställt den varma maten på bordet. Sedan vidtog mikroskoperingsövningar på de kollekt vi plockat med oss från skogen.

Mikroskoperingsövning följde på kvällen.

Dag två sken solen och vi utgick från baslägret och vandrade norrut över Avlängsberget mot sjön Stora Avlängen och åter över Näcktjärnsmossen. Biotoperna var omväxlande, allt mellan kalhyggen, ungskogar, mossiga

äldre barr- och blandskogar och myrmarker. En skön upplevelse var den vackra blå kärhökkanen som svepte lågt över ett hygge, med typiskt v-ställda vingar.

Ny bekantskap

Några intressanta fynd gjordes denna dag, exempelvis enkel lavklubba, som växte i mossig jord på körväg. En art som ingen av oss tidigare stiftat bekantskap med. Värld att nämna är också stoftkremling som växer på ruttnade kremlor, i det här fallet svartkremla *Russula nigricans*.

Så kom vi småningom till resterna av torpet Avlångsberg, några husgrunder, en delvis raserad källare och granplanterade åkrar. Förste begyggaren på detta ställe nämns från 1660 och var dagsverkstorpens Hindrik Matsson. Avlångsbergs siste arrendator tillträdde stället 1905 och lämnade det 1933. Hans namn var Gustav August Fredriksson.

På det igenväxande gårdstunet växte en jätterönn och på dess grova stam fanns ett bestånd av den ovanliga och rödlistade vita vedfingersvampen *Lentaria epichnoa*. Kanske spirade rönnen som en liten planta då Gustav August kom till Avlångsberg, kanske planterad som torpets vårdträd.

Väl på väg hem igen var vi fast beslutsamma att någon höst framöver återvända till denna spännande bygd. Numera vet vi också att det finns en mycket spännande och intressant historia bakom finskklingande torp- och backstunamn som Kockorafall, Pickasoppi och Pekka Anders.

"Svampgruppen"

"BERGSMÄN OCH KOLARE"

Vi framför ett stort TACK till Aroskretsen (speciellt J-E Bergelin) för lånet av den fina Sandsjöstugan. Vi vill också hedra den sedan något år avlidne eldstjälaren inom STF Aroskretsen, Holger Backéus. Sandsjöstugan ligger mitt i finnbygden och det väckte Holgers intresse och nyfikenhet på denna trakt. Han såg som sin uppgift att söka fram uppgifter om dem som tidigare bott kring sjöarna Avlängen, Bredsjön och Sandsjön. Materialet skulle presenteras i "någorlunda läsbar form", som Holger själv skrev i förordet till skriften BERGSMÄN OCH KOLARE. Det är ur denna som vi hämtat historieskrivningen i vår uppsats. Ska Du besöka Malingsbo-Klotenområdet rekommenderas denna skrift och den trakt den beskriver.

Tom Sävström

Notiser ..

Vandrande varg

I mitten på juni innevarande år ringde Eva Nordin och berättade att hon sett en stor grå varg, nära sitt hem på Stavtorps-området strax söder om Surahammar. Eva var helt säker på vad hon såg och vi tvivlar inte på hennes uppgift. Det var sent på kvällen, då Eva rastade sin hund, som vargen upptäcktes. Den sågs strax söder om villaområdet. Vargen kom från Snickarbacken, passerade tennisplanen och gick, utan att stanna eller se sig omkring, in i skogen mot öster. Den torde sannolikt ha korsat 66:an strax därpå. Senare påträffades spillning i området, som sannolikt härrör från vargen.

Det är bara att gratulera Eva, som nu är en av få som sett varg i våra trakter! Undertecknad hoppas någon gång få sälla sig till denna "minoritet".

Tom Sävström

Vad är FSC-märkt skogsbruk?

Att skydda mer skog i reservat är just nu den viktigaste åtgärden för att rädda hotade arter. Men skogsbruket måste också anpassas till naturens

villkor. SNF har tillsammans med andra organisationer och företag förhandlat fram regler för ett naturvårdsanpassat skogsbruk, inom ramen för Forest Stewardship Council (FSC). Den som följer reglerna får använda FSC:s miljömärke.

Sverige är bäst i världen på FSC-skogsbruk. Ungefär 40 procent av skogsbruket i Sverige är FSC-märkt.

Vad är en nyckelbiotop?

Spridda över hela landet finns små områden med stor biologisk mångfald bevarade. Många sådana finns också i Surahammars kommun. De kallas nyckelbiotoper och är oaser av levande skog i ett hårt brukat skogslandskap. Många undanträngda växter och djur kan förhoppningsvis sprida sig från nyckelbiotoperna till den övriga skogen om den brukas med större naturhänsyn i framtiden. Självklart ska alla nyckelbiotoper skyddas oavsett storlek och vem som äger skogen!

Vår kampanjskog Björnsbolunden (beskriven i Mergus 1-99) utgör en värdefull nyckelbiotop. En del nyckelbiotoper skall lämnas för fri utveckling andra skall ha särskilda skötselplaner för att bevara sin särart. Hasselhagen vid Bovallen som beskrivs i detta nummer, liksom Björnsbolunden är båda exempel på områden som kräver viss skötsel (restaureringsåtgärder) för att på längre sikt bibehålla sina naturvärden.